

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE YER ADLARI

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU*

Yer adları, dilbilimciler, tarihî coğrafya, bölge ve şehir tarihleri üzerinde çalışan tarihçi ve coğrafyacılar için büyük önem taşır. İsimlerin menşe'leri, hangi sebeplerle verildikleri yanında bunlarda yapılan değişiklikler de çok mühimdir. Zirâ, isim değişiklikleri, araştırmaların sağlıklı yürümesini zorlaştırır. Bazı adlar değiştirildiği halde eskisi tamamen unutulmadığından saha araştırmasında bunları tesbit etmek mümkündür. Bazıları ise eski haritalardan bulunabilir. İçişleri Bakanlığınca yayınlanan *Köylerimiz* adlı eserler de değişen isimlerin tesbitinde yardımcı olurlar¹.

Yer tesbitinde karşılaşılan bir güçlük de salgın hastalık veya deprem yahut toprak kayması gibi bir tabii âfet sonucu yerleşme yerinin haritadan silinmiş olmasıdır. Bunlar bazı büyük ölçekli haritalarda mekân adı olarak görülebilmekte, bazan da sadece "harabe" bulunduğuna işaret edilmektedir.

1. İsimlerin Veriliş Şekli

İsim değişiklikleri ve yarattığı güçlükleri geçmeden önce isimlerin hangi kıstaslara göre verildiği üzerinde durmak faydalı olacaktır.

a. Coğrafi Özelliklere Göre Verilen İsimler

Bunlar,

* Toprağın veya suyun rengine göre ak, boz, kıvı, sarı, küçük, büyük (yahut sagır, kebir) vs.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi.

¹ 1928, 1933, 1946, 1968, 1977 ve 1982 tarihlerinde İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmış idarî taksimatla ilgili eserlerden faydalanılmıştır. 1968 ve 1982'de basılmış olanlar köy adlarına göre ve iki bölüm halinde düzenlenmişlerdir. İlkinde yeni adı, eski adı ili, ilçesi, ikincide eski adı, yeni adı ve yine ili ve ilçesi gösterilmiştir. Vilâyet, kaza, nahiye ayırımına göre düzenlenmiş olan 1928 tarihli *Köylerimiz* adlı eserle 1977 tarihli *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Belediyeler, Köyler* adlı eser de bu konuda yardımcı olmaktadır. Bunlardan ilki hem eski, hem yeni harfler kullanılarak düzenlenmiştir. İkincide ise bazı köylerin eski adlarına da rastlanmaktadır.

* Yüzey şekillerine göre belen, boğaz, burun, çay, dağ, dere, ova, tepe, yaka, yar, yayla vs.dir.

* Bunlardan bazıları tek olarak, bazıları ise bir isim veya sıfatla birlikte kullanılmışlardır: Bozburun (Karaburun-İzmir), Bozdağ, Burunova (Bornova-İzmir), Dağdibi, Dereağzı, Derebaşı, Değirmendere, Kösederesi (Karaburun-İzmir), Eğridere (Seferihisar-İzmir), Koldere (Manisa), Ecetepe (Manisa), Gökyaka (Tavas-Denizli), Gümüşyaka, Kayapınar (Manisa), Ovacık (İzmir), Yaylavacı (Tavas-Denizli), Tepecik, Kuşbeleni Mersinbeleni yahut Akçay (Büyük Menderes'in kolu), Kızılırmak, Yeşilirmak gibi.

* Bazı yer adları Çam (Germencik), Çamarası (Karacasu), Sarıçam (Aydın Merkez-Köşk Nahiyesi), Karaağaçlı (Germencik), Palamut (İzmir), Palamutçuk (Karacasu-Aydın), Kabalakağacı (Karaburun-İzmir), Bademler (Urla-İzmir), Çeltikçi (Aydın) gibi bölgede yetişen bitkiye göre verilmişlerdir. Bitkinin cinsi, yetişme alanı (ova, tepe, dağ, sazlık, vs.), hangi yüksekliklerde yetiştiği bilindiği takdirde köylerin mevkilerini de tesbit etmek mümkündür²

b. Tarihi Adlar

Anadolu, Türklerin gelip yerleşmesinden önce birçok kavimlerin, devletler kurup yaşadığı bir yerdir. Türklerin fethi ve buraya yerleşmelerinden sonra, antik devirlerden kalan isimler de Türk hançeresine uydurularak devam ettirilmiştir³. Özellikle şehir adlarında bunlara daha çok rastlanır. Kostantinopolis Konstantiniyye'ye; Smyrna İzmir'e; Hadrianapolis Edrenbolü, Edrene ve nihayet Edirne'ye; Ankyra Engürü, sonra ilk şekline daha yakın Ankara'ya; Mobola, Mogola ve nihayet Muğla'ya; Prusa Brusa, sonra Bursa'ya; İkonion, Iconium, Kuniya, Konieh ve nihayet Konya'ya⁴; Kotiaieion⁵ (Cotyaeum, Cotyaeum) Kütahya'ya; Amisos, Simisso ve Samsun'a; Sinope Sinop'a; Trapeza'dan türetilen Trapezaus, Trapezunda, Trapezund ve nihayet Trabzon'a; Sebasteia Sivas'a; Pergamon Bergama'ya; Fokia Foça'ya; Kallipolis/Gallipolis Gelibolu'ya; Lampsakos Lapseki'ye; Spili İpsili'ye;

² Birçok yer adının coğrafi özelliğinden dolayı verilmiş olduğuna dilci ve coğrafyacılar da temas etmişlerdir. Meselâ bk. Hasan Eren, "Yer Adlarımızın Dili", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1965, s. 161; Süha Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul 1975, s. 277.

³ Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, I/2 (1950), 286 vd.

⁴ Önceleri İkonion adıyla anılırken, Roma döneminde Iconium, Araplar tarafından Kuniya, daha sonra da Konieh ve Konia adıyla anıldı.

⁵ Kotiaieion'un, Kotys'in şehri mânâsına geldiği tahmin edilmektedir. M. Tayyib Gökbilgin, "Kütahya", *İslâm Ansiklopedisi*, VI (1965), 119.

Heraklea Hereke'ye, Harpasa Arpaz'a, Neapolis İnebolu'ya, çevrilmişlerdir ki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür⁶. Bunlarda bir değiştirmeden değil, söyleyiş özelliğinden söz edilebilir. Maamafih, tarihî isimlerin tamamen değiştirildiği de vaki'dir ki bunlara aşağıda temas edilecektir. Tarihî adlar, sadece eski çağlardan günümüze gelenlerden ibâret değildir. Mühim bir olayın geçtiği yer sonradan o adla anılmaya başlanmıştır. Meselâ, Osmanlı tarihinde Sırp Sındığı Muharebesi veya Fatih'in ilk saltanatında askerin yarım akçe fazlalığı kabul etmedikleri için olay çıkardıkları yere Buçuktepe adının verilmesi gibi isimler bunlardandır.

c. Boy/Aşiret/Cemaat/Şahıs Adları

Daha Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'ya Türklerin gelmeye başladığı malûmdur. Malazgirt galibiyeti ise Anadolu kapılarını Türklere açmış, büyük gruplar doğudan batıya akmışlar ve önce de Batı Anadolu'da yerleşmişlerdir. Moğol istilâsı ise daha büyük grupların buralara gelmesi sonucunu doğurmuştur⁷. Bu akınlar karşısında yerli halk kuzeye ve adalara kaçmış, hemen bütün Batı Anadolu bazı şehirler dışında Türkleşmiştir⁸. Yeni gelenler bir zaman sonra yerleşik hayata geçmiş ve köyler kurmuşlar, kurdukları köylere de mensub oldukları boy, aşiret veya cemaatin adını vermişlerdir. Bunlar Anadolu, hatta Rumeli topraklarında yayılmışlardır. Bunun için de birbirinden çok farklı yerlerde aynı adı taşıyan cemaat menşeli köy adlarına rastlanmaktadır⁹. Oğuz boylarından Oğuz¹⁰, Kayı¹¹, Eymir¹², Avşar¹³, Bayındır (bir kaza)¹⁴, Döğer/Düğer¹⁵, Kınık¹⁶, Yıva/Yıva¹⁷ gibi isimler bunlardandır¹⁸.

⁶ Menderes bölgesindeki bazı yer adlarının Antik çağlardaki şekilleri için bk. Göney, *a.g.e.*, s. 274.

⁷ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 195.

⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 196

⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, "XVI. Yüzyıl İzmir Kazasında Cemaat Adı Taşıyan Köyler", *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir 2000, s. 4.

¹⁰ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, Ankara 1972 s. 214. Çok geniş bir sahaya yayılmış olan Oğuzlar için bk. Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), Index* (Halaçoğlu), Ankara 2009, VI, 2687.

¹¹ XVI-XVII. yüzyılda bu adı taşıyan köyler için bk. Sümer, *a.g.e.*, s. 461; Halaçoğlu, *a.g.e.*, VI, s.2638, 2639.

¹² 1946 rakamlarını kullanan Sümer, Eymir adlı köy sayısını 28 olarak verir. (s. 461). İshak Refet İşıtman, "Köy Adları Üzerine Bir İrdeleme", *Türk Dil Belleteni*, III. Seri, (1945), 52-61'de bu adı taşıyan 43 köy olduğu kayıtlıdır. Halaçoğlu, VI, 2579, 2580

¹³ Avşar adlı köylerin sayısı Sümer (s. 461)'de 53, İşıtman (s. 57)'de 43'dür. XVI-XVII. yüzyılda bu adı taşıyan köyler için bk. Halaçoğlu, *a.g.e.*, VI, 2493, 2511-2513.

¹⁴ Bayındır köyleri sayısını Sümer (s. 461), 28; İşıtman, *a.g.e.*, (s. 57)'da 25'tir. Halaçoğlu, *a.g.e.*, VI, s. 2522, 2523.

Oğuz Boylarının Adlarını Taşıyan Köyler
(XVI. yy.-1981)¹⁹

Boy Adı	Yıllar					Fark (%)			
	XVI. yy.	1933	1946	1967	1981	Fark (%)	1933-1946	1946-1967	1967-1981
Avşar/Afşar	86	30	53	45	33	-61,6	-65,1	76,7	-26,7
Alayunt	29	1	1	2	2	-93,1	-96,6	0	0
Bayat	42	32	32	31	30	-28,6	-23,8	0	-3,2
Bayındır	52	21	28	29	29	-44,2	-59,6	33,3	0
Beydili/Beydilli	23	9	9	10	10	-56,5	-60,9	0	0
Bügdüz	22	2	6	6	6	-72,7	-90,9	200	0
Çavundur/ Çavuldur/ Çavrundur	21	6	17	8	8	-61,9	-71,4	183,3	0
Çepni	43	18	36	17	15	-65,1	-58,1	100	-11,8
Dodurga	24	14	12	14	9	-62,5	-41,7	-14,3	-35,7
Döğer/Düğer	19	2	6	3	3	-84,2	-89,5	200	0
Eymir/Eymür	71	25	28	27	24	-66,2	-64,8	12	-11,1
İğdir/İydir	43	1	14	19	18	-58,1	-97,7	1.300	-5,3
Kayı	94	25	25	31	19	-79,8	-73,4	0	-38,7
Karaevli	8	7	6	5	4	-50	-12,5	-14,3	-20

¹⁵ Mentеше Sancağında bir kaza (*Menteşe Nüfus Defteri*, BOA, Kepeci tasnifi, 6305m, s.62. Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2010, indeks [*Menteşe 1830*] iken bugün sadece bir köy adı olan Düğer, Sümer (s.244.), Işıtman (s.58)'da Düğer şeklinde geçmektedir. XVI-XVII. yüzyılda bu adı taşıyan köyler için bk. Halaçoğlu, a.g.e., s.2566.

¹⁶ Halaçoğlu, a.g.e., VI, 2645, 2646; Sümer, a.g.e., s. 360; Işıtman, a.g.e., s. 58.

¹⁷ Halaçoğlu a.g.e., VI, 2750, 2751; Sümer, a.g.e., s. 360; Işıtman, a.g.e., s. 59.

¹⁸ Sümer (s. 211-372, 461 Tablo) ve Halaçoğlu Osmanlı tahrir defterlerini tarayarak bunları tesbit etmişlerdir. Menderes bölgesindekiler Süha Göney tarafından tesbit edilmiştir (a.g.e., s. 273-281).

¹⁹ XVI. yüzyıl ve 1946 rakamları Sümer, s. 461'den; 1933 rakamları Dahiliye Vekâleti Mahalli İdare Umum Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Köylerimiz* (İstanbul 1933)'den; 1967 rakamları İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Köylerimiz -1 Mart 1968 Gününe Kadar-* (Ankara 1968)'den; 1981 rakamları ise yine İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Köylerimiz 1981* (Ankara 1982)'den taranarak çıkarılmıştır. Bazı yıllarda artış olmasının sebeplerinden biri köylerin "büyük", "küçük", yahut "aşağı", "yukarı" şeklinde bölünmesinden, bir diğeri ise tarama yapılırken bu isimlerin sadece tekil halleri değil, "Afşarınan" veya "Çepnidere" gibi takı almış isimlerin de listeye alınmasındandır. Sümer ve Işıtman rakamlarıyla zaman zaman farklılıklar olması bundan kaynaklanmıştır.

Boy Adı	Yıllar					Fark (%)			
	XVI. yy.	1933	1946	1967	1981	Fark (%)	1933-1946	1946-1967	1967-1981
Kargın/Karkın	62	27	34	24	18	-71	-56,5	25,9	-25
Kınık	81	39	46	35	36	-55,6	-51,9	17,9	2,9
Kızık	28	19	21	21	21	-25	-32,1	10,5	0
Peçenek	4	1	10	7	5	25	-75	900	-28,6
Salur	51	15	22	17	17	-66,7	-70,6	46,7	0
Yazır	24	16	19	17		-100	-33,3	18,8	-100
Yıva	19					-100	-100		
Yüreğir/Yüreğil	44	6	9	9	2	-95,5	-86,4	50	-77,8

Cemaat adı taşıyan köylere gelince: Bunlar, genellikle Emrezlü²⁰ ve Hamidli²¹ ve Kırıklı²² (İzmir), Yıvacalı²³ ve Otacalı (Urla), Emirdoğanlı²⁴ ve Reislü²⁵ (Karaburun), Alayundlu²⁶, Ilgınlu²⁷ ve Umurbeglü²⁸ (Manisa),

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu-Tahrir Defterleri (TT)*, nr. 148, s.27. *TT*, nr. 537, s.23. Emrezlü cemaatinin dağılışı için bk. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerinde Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979, s. 353.

²¹ *MAD*, nr. 232, s.218. ; *TT*, nr. 8, s.538. ; *TT*, nr. 148, s.17; *TT*, nr. 537, s.54. Halaçoğlu, I, 9 (Cemaat); II, 763, 769 (Köy); IV, s.1589 (Cemaat), V, s.1950 (Cemaat), 2351, 2391, 2435 (Köy).

²² *TT*, nr. 148, s. 40. Mübahat S. Kütükoğlu, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı (İzmir)*, İzmir 2000, s. 63; Türkay, *a.g.e.*, s. 520.

²³ Yıva Oğuz boylarından olmakla beraber arşiv kayıtlarında bu adı taşıyan bir cemaate de rastlanmaktadır. (BOA, *Bâb-ı Âsafî Defterhane-i Âmire Defterleri (A.DFE)*, nr. 725, s. 5; *MAD*, nr. 232, s. 258. Türkay, *a.g.e.*, s. 774. Halaçoğlu, 1030, 1035 (Köy); I, 222, 343; II, 835; III, 991, 1026; IV, 1747, 1880 ve V, 2300, 2366-2374, 2388, 2390 (Cemaat).

²⁴ *MAD*, nr. 232, s. 221. 1529 tahririnde Emirdoğanlı olan ismin sonundaki "lu" eki düşerek zamanla Emirdoğan haline gelmiştir. M. S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı (Çeşme)*, Ankara 2010, s. 47.

²⁵ *TT*, nr. 148, s.101. *TT*, nr. 537, s.106; Diğer köyler için bk. Halaçoğlu, III, 1086; IV, 1701 (Köy); Kütükoğlu, *Çeşme*, s. 47

²⁶ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası (Manisa)*, Ankara 1989, s.177. Oğuz boylarından olan Alayundlu, hem boy (Sümer, *a.g.e.*, s.350.), hem de bir cemaat adıdır. Arşiv kayıtlarında cemaat adı olarak rastlandığı gibi (Türkay, s. 195; Halaçoğlu, I, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 143, 282; II, 460; III, 1029, 1036, 1082; IV, 1578, 1715, 1718; V, 2305, 2425, 2447, 2451) köy adı olarak da görülmektedir.

²⁷ *Manisa, a.g.e.*, s.172. Bu adı taşıyan cemaat arşiv belgelerinde Konya ve Siroz'da tesbit edilmiştir (Türkay, *a.g.e.*, s. 443; Halaçoğlu, IV, 1659; V, 2341).

²⁸ *Manisa*, s.175. XVI-XVII. yüzyıllardaki köyler için bk. Halaçoğlu, *a.g.e.*, III, 1268; IV, s.1697; V, 2414. Cemaat ise, Hüdavendigâr'dan Niğbolu'ya kadar olan sahada tesbit edilmektedir (Türkay, *a.g.e.*, s. 748).

gibi “lu/lü” takımı alanlar çoğunluktadır. Bunlar içinde Eşeklü (Tavas)²⁹, Keçülü³⁰ (Manisa), Tekelü³¹ (Manisa ve eski Subuca, bugünkü Koçarlı) gibi hayvan adlarına da rastlanır. Mes’ûdî³² (Aydın)’de olduğu gibi “ı” yahut Şeyhler/Işıklar³³ Kayırlar (Manisa)³⁴, Ahmedler (Eşme-Uşak)³⁵, Kırıklar (Dalama-Aydın)³⁶ gibi çoğul ekleri görülür. Maamafih, İsmail/İsmailobası³⁷, Alacaat (Çeşme)³⁸, Temsiye (Seferihisar)³⁹, gibi böyle bir takı almamış cemaatler ve dolayısıyla onların adını taşıyan köyler de vardır. Bunların bazılarında zamanla ekler düşmüş, bazıları ise farklı telaffuzlarla anılmaya baş-

²⁹ *TT*, nr. 176, s.42.; *TT*, a.g.e., nr. 337, s.18b.; Bu cemaat, Adana’dan, Paşa Sancağına kadar çeşitli yerlerde görülür. *Türkay*, s.359; Halaçoğlu, II, 492 (K); IV, 1921 (C), 2229 (K), V, 2345 (C).

³⁰ *Manisa*, s.181. Bu adı taşıyan diğer köyler için bk. Halaçoğlu, I, 83, 209; II, 553, 558, 592, 595, 647, 666, 751; III, 1433; IV, 1676, 1696 1872; V, 2032, 2140 Keçülü Cemaati, Haleb’dan Hezargrad’a kadar olan sahada yayılmıştı. *Türkay*, a.g.e., s. 503; Halaçoğlu, IV, 1466,1501.

³¹ *Manisa*, s.183. Yer adlarının tasnifinde bazı yazarlar bu ve benzeri isimleri hayvan adı taşıyan köyler olarak adlandırmışlardır. Bu köylerin hayvan adı taşımaları, köylere Karakeçili, Sarıkeçili, Tekeli gibi adlarını veren cemaatlerin, o hayvanları yetiştirmelerinden dolayı verilmiştir. Onun için de aynı adlara Anadolu’nun birçok yerinde rastlanmaktadır. Cemaat olarak da yine Anadolu’ya yayılmış bulunmaktadırlar. Nitekim, arşiv kayıtları da bunu ispatlamaktadır. *Türkay* çeşitli yerler ve Halaçoğlu, I, 122, 436 (K); IV, 1558 (C), 1852 (K); V, 1951 (K), 2189 (C). Hatta bu cemaata mensub âileler hâlâ mevcuttur.

³² Bu adı taşıyan cemaata, Kastamonu’dan Adana ve Gelibolu’ya kadar olan sahada rastlanmaktadır. *Türkay*, a.g.e., s. 584.

³³ İzmir Bornova’daki bu köy XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde Şeyhler adıyla geçmekte (*TT*, nr. 148, s.19.; *TT*, nr. 537, s.11) ise de daha sonra cemaatin diğer adı olan Işıklar adıyla anılmaya başlanmıştır. Şimdi ise isim Işıkkent’e çevrilmiştir. Bu adı taşıyan diğer köyler için bk. Halaçoğlu, I, 39, 212, 411; II, 541, 669, 670, 752, 757, 765; III, 1035, 1299, 1372, 1376; IV, 1519, 1613, 1665, 1728, 1853, 1878; V, 2036, 2072. *Türkay*, s. 443. (Işıklar’ın diğer adının Şeyhler olduğu burada kayd edildiği gibi yerinde yapılan araştırmada da tesbiti doğrulanmıştır.)

³⁴ *Manisa*, s. 172. Hüdâvendigâr-Adana arasındaki bölgede mevcudiyetleri tesbit edilen (*Türkay*, s. 500.) cemaat tarafından kurulmuş olmalıdır. Bu adı taşıyan diğer köyler için bk. Halaçoğlu, II, 505, 702; III, 1287; IV, 1380; V, 2207.

³⁵ Mehtap Özdeğer, *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2001, s. 339. Bu adı taşıyan diğer köyler için bk. Halaçoğlu, I, 47; IV, 1715; V, 2428 Bu köyler, Anadolu ve Rumeli’de geniş bir alana yayılmış olan Ahmedler cemaati (*Türkay*, a.g.e., s. 184-185) tarafından kurulmuş olmalıdır.

³⁶ Göney, a.g.e., s. 280. Diğer bazı cemaat adlarında olduğu gibi bu da iki şekilde kullanılmaktadır. Yukarıya bk.

³⁷ *MAD*, nr. 232, s.260 ‘da *İsmailobası* iken *TT*, nr. 8, s.543’de “oba” kelimesi kaybolmuş, “İsmail” halini almış ve nâm-ı diğerinin “Çeşme” olduğuna işaret edilmiştir. Anadolu’nun diğer yerlerindeki bu adı taşıyan köyler için bk. Halaçoğlu, I, 197; III, 1153, 1154, 1400; IV, 1871

³⁸ *TT*, nr. 148, s.145. *TT*, nr. 537, s.138.; Bu adı taşıyan diğer köyler için bk. Halaçoğlu, IV, 1518; V, 2342, 2350.

³⁹ *TT*, nr. 148, s.133; *TT*, nr. 537, s. 135; Halaçoğlu, IV, 1808.

lanmıştır ki bu, ismin menşe'ini tahkik etmeyen yazarların yanlış yorumlarına da yol açmıştır. Bunlardan biri İzmir'in Karaburun Kazası'na gelip yerleşen Emirdoğanlı⁴⁰ Cemaatinin kurduğu köy için yapılandır⁴¹. XV. yüzyıl Aydın Sancağı tahrir defterlerinde de rastladığımız⁴² bu cemaatin adı XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki Sığla Sancağı tahrir defterinde⁴³ sondaki ek düşmüş olarak görünür. Zaman içinde ise "emir" kelimesi "mor"a dönüşerek günümüzde Mordoğan adını almıştır. Bilge Umar, ismin esas şeklini bilmediğinden yanlış bir yorum getirmiştir. Ona göre, "mor bir doğan türü" olmadığından isim, Gediz Nehri için kullanılan ve "Ma Irmağı ülkesi" demek olan "Mardawana"dan bozmadır⁴⁴.

Bir diğer örnek Çeşme Kazası'nda bugün bir sörf merkezi haline gelmiş olan Alaçatı'dır. Köyün XVI. yüzyıl defterlerindeki adı *Alacaat*'tır ve bu isimde bir cemaat mevcuttur. Ancak Türkey'in eserinde bu cemaatin Tokat'tan Karasi'ye kadar yaşadığı yerler sayıldığı halde Çeşme'nin adı yoktur. Bu sebeble de İsmail Gezgin, eserinde böyle bir cemaatin mevcudiyetine temas etmekle beraber cemaate bu bölgede rastlanmadığı görüşünden hareketle⁴⁵ bir Yunan tezine ağırlık vermiş ve ismin Grekçe menşeli olabileceği husûsunu dile getirmiştir. Bu teze göre isim, 1313 tarihli *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*'nde bölgedeki bazı âilelerin dokumacılıkla uğraştığı kaydına dayanarak, Osmanlı kayıtlarında "alaca" olarak geçen bir kumaş cinsi olan Grekçe alatas (alaças)'dan veya "tuz" demek olan *alati* yahut tuzla karşılığı olan *aliki*den türeyen "alatos" ile bir ölçü birimi olan "sata"nın birleşmesi ile *Alatsata* kelimesinin meydana geldiği, bunun da zamanla Alaçatı haline dönüştüğü yolundadır⁴⁶. Görüldüğü gibi burada da kelimenin aslı şekli değil, bozulmuş hali ile yorum yapılmıştır.

⁴⁰ *TT*, nr. 148, s.102 *TT*, nr. 537, s. 97.; Halaçoğlu, II, s.731, 737, 738 (Burada sayılan köyler arasında Karaburun yoktur).

⁴¹ Bu cemaat arşiv kayıtlarında da Karaburun'da görülmektedir. Türkey, *a.g.e.*, s. 351.

⁴² *TT*, nr. 8, s. 471 ve *MAD*, nr. 232, s. 261.

⁴³ İzmir ve havalisi XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar Aydın Sancağı'na bağlı iken (*TT*, nr. 148, s. 92-153) buradan koparılıp Kapdan Paşa Eyâleti'ne bağlı Sığla Sancağı'na katılmıştır (Ankara Tapu Kadastro Genel Md. Kuyudu Kadime Arşivi (KKA), nr. 167, s. 60b-89a; *TT*, nr. 537, s. 90-145).

⁴⁴ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 580. Ayrıca bk. Kütükoğlu, *Çeşme*, s. 47.

⁴⁵ Hasan Eren (a.g.m, s. 160), bir boy veya cemaatin toplu olarak yaşadığı bölgede aynı ismi taşıyan boy veya cemaat yerleşmesi adının pek de mühim olmadığı, ama başka bir boy veya cemaat adı taşıyan yerleşmenin önem taşıdığı husûsuna temas eder.

⁴⁶ İsmail Gezgin, *Alacaat'tan Alaçatı'ya Rüzgârlı Bir Köyün Hikâyesi*, İstanbul 2007, s. 12 vd.dan naklen Kütükoğlu, *Çeşme*, s. 45-46.

Anadolu'da bir aşiret adı taşıyan, fakat cumhuriyetten sonra ufak bir telâffuz farkıyla ismi değiştirilen yerler de vardır ki Diyarbakır bunlardan biridir. Aslında bu şehir birkaç defa ad değiştirmiştir. Yunan ve Lâtin kaynaklarında şehrin adı Amido veya Amida olarak geçer. Arablar Âmid, Osmanlılar başlangıçta Karaamid demişler; fakat Bekr aşiretinin yerleşmesinden sonra Diyâr-ı Bekr olarak anılmaya başlanmış, 1937'de ise Atatürk'ün şehri ziyareti sırasında (15 Kasım 1937) "bekr" "bakır" yapılmıştır⁴⁷. Böyle bir isim değişikliği de El-Aziz'in Elazığ'a çevrilmesinde görülür. Şehrin adı Kasım 1937'de "azık ili" manasına gelen Elazık'a dönüştürülmüş, daha sonra 10 Aralık 1937'de de sondaki "k" harfi "ğ"ye çevrilerek Elazığ şeklini almıştır⁴⁸.

Osmanlı devrinde kurulan şehirler içinde isimleri tamamen değiştirilenlere de rastlanır. Bunlar için tipik bir örnek olarak Çanakkale verilebilir. İstanbul'un fethinden sonra Akdeniz Boğazı'ndan geçişi kontrol etmek üzere 1466'da buraya bir kale inşa edilerek *Kal'a-yı Sultânîyye* adı verilmiş, buradaki yerleşim yeri de aynı adla anılmıştır⁴⁹. Bu isim önce Çanak Kal'ası sonra Çanakkale'ye dönüşmüştür⁵⁰.

2. İmlâ Farklılıkları⁵¹

Tarihî coğrafya alanında çalışanlar için hiç şüphe yok ki, birinci derecede kaynaklar tahrir defterleridir. Ne var ki, bunlarda isimler hep aynı imlâlarla yazılmamışlardır. En tipik örneklerden biri İzmir-Torbalı yolunda yer alan ve günümüze de ulaşmış olan Oğlananası Köyüdür. Bu köyün adı XVI. yüzyıl mufassal tahrir defterleriyle 932 (1525-26) tarihli yaya defteri⁵², 990 (1582) tarihli timar defteri⁵³ ve Kanunî devri vakıf defterinde⁵⁴ Oğlanas (اوغلاناص) şeklinde yazılmıştır⁵⁵. 1478 tarihli Aydın mufassal defterindeki

⁴⁷ Şevket Beysanoğlu, *Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Âbideleri*, İstanbul 1963, s. VIII ve onun notundaki kitap ve makaleler.

⁴⁸ Metin Tuncel, "Elazığ", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DVİA)*, X (1994), 553.

⁴⁹ Metin Tuncel, "Çanakkale", *DVİA*, VIII (1989), 198.

⁵⁰ Çanakkale isminin verilmesini kalenin çanak şeklinde olmasına bağlayanlar olduğu (<http://www.asagiduger.com/sehir-isimleri-nereden-geldi.html>) gibi burada çanak, çömlek yapımından dolayı "Çanakkale" denildiğini yazanlar da vardır. (Tuncel, a.g.m, s. 198).

⁵¹ Bu imlâ farklılıklarına "Arşiv Belgelerinin Güvenilirliği", *Halil İnalıcık Armağanı 1. Tarih Araştırmaları*, Ankara 2009, s. 115'de temas edilmiştir.

⁵² *TT*, nr. 129, s. 101-102.

⁵³ *KKA*, nr. 302, vr. 49a.

⁵⁴ *KKA*, nr. 571, vr. 7a.

⁵⁵ *TT*, nr. 148, s. 13.

imlâ ise Oğlu-anası⁵⁶ (اوغلی اناسی) şeklindedir. Fakat 952 (1545-46) tarihli yaya defteri⁵⁷, 1007 (1599) tarihli mensuh yaya defteri⁵⁸ ve Sultan Yavuz Selim devri vakıf tahrir defterlerinde⁵⁹ Oğlananası (اوغلان اناسی); 1070 (1659-60) tarihli avâriz defterinde ise Oğulduruk (اوغلدورق)⁶⁰ imlâlarına da rastlanır. Yine İzmir-Torbalı yolunda XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde Deryanda veya Diryanda (دریاندأ) okunacak tarzda yazılan⁶¹ köyün ismi 1478 tarihli defterde “dal”la değil “t” ile Tiryanda (تریاندأ) şeklindedir. *Aydın Salnâmesinde* de bu imlâ ile yazılmıştır⁶². Ramsey, buraya, Efesos’a 30 strada uzaklıkta olmasından dolayı Trianda adının verildiğini yazar⁶³.

Çeşme'nin Zeytünlü Cemaati'nden olduğu anlaşılan köylerinden biri de tahrir defterlerinde farklı imlâ kullanılarak yazılmıştır⁶⁴. XV. yüzyıl tahririnde “elif” ve “ye” ile (زیتون ایکی) “Zeytünini”⁶⁵ şeklinde kaydedilen isim, 1528'de “elif”ten sonraki “ye” atılıp hareketlerin ilki esre, ikinci kesre yapılmak sûretiyle (زیتون اکی) “Zeytüneni/Zeytüneki”⁶⁶ okunabilecek şekle sokulmuş; 1575'de ise “elif” ve “vav” ile yazılarak (زیتون اوکی) “Zeytünönü”⁶⁷ haline getirilmiştir. Başka köylerde de “in” ekinin zamanla “ön” haline gelmesine rastlandığı için bu durum yadırganmamalıdır. Nitekim, 1830 nüfus sayımında Datça Yarımadasında “Hisarini”⁶⁸ olarak geçen köyün adı bugün “Hisarönü” haline girmiştir.

İzmir'in Seferihisar Kazası XVI. yüzyılda Çeşme Kazası'na bağlı bir nahiyedir ve ismi de Sivrihisar şeklinde geçmektedir, Seferihisar şekline son-

⁵⁶ TT, nr. 8, s. 768.

⁵⁷ TT, nr. 238, s. 342.

⁵⁸ TT, nr. 700, s. 54.

⁵⁹ BOA, Ali Emiri tasnifi, Selim-i evvel, nr. 8, s.10.

⁶⁰ BOA, Bâb-ı Defteri, Mevkufat Kalemi, nr. 27823, s. 7. Bugün de isim Oğlananası olduğuna göre Oğulduruk şekli tamamen bir yanlış anlama veya yazılmadan kaynaklanmış olmalıdır.

⁶¹ TT, nr 148, s. 78, 80; TT, nr. 537, s. 77.

⁶² M. S. Kütükoğlu, *İzmir*, s. 61.

⁶³ W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1961, s. 179.

⁶⁴ Kütükoğlu, *Çeşme*, s. 49.

⁶⁵ TT, nr. 8, s. 476

⁶⁶ TT, nr. 148, s. 107.

⁶⁷ TT, nr. 537, s. 105.

⁶⁸ Kepeci, 6305m, s. 123. Bu deftere dayanılarak hazırlanan *Menteşe 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2010, indekse bakılabilir.

radan girmiştir⁶⁹. Buraya bağlı Temsiye yürüklerinin kurduğu köy de XVI. yüzyıldaki ilk mufassal defterde *Temsiye* (تمسيه)⁷⁰ şeklinde iken sonra “Temese” veya “Temse” (تمسه)⁷¹ okunacak bir imlâyla yazılmıştır ki bugün de bu adla anılmaktadır. Bu misâlleri çoğaltmak mümkündür.

Dikkat çeken bir husus da aynı ismi taşıyan değişik yerlerdeki köylerin farklı imlâlarla yazılmasıdır. Buna misâl olarak İzmir Kazası’ndaki köyün adının *Kesrî* (كسرى)⁷², Tavas’dakinin *Kesre* (كسره)⁷³ şeklinde yazılması gösterilebilir.

Tahrir defterlerinde çoğunlukla nokta ve hareke kullanılmadığı için de okuma güçlükleriyle karşılaşmaktadır.

3. İsim Değişiklikleri

Yer isimlerindeki değişikliklere Osmanlılar devrinde başlanmıştır. İsmailobası’nın Çeşme’ye dönüşmesi veya çift isimlilerin zamanla sadece birinin kullanılması gibi bazıları kendiliğinden gelişmiş olmalıdır. Bazıları ise devlet tarafından değiştirilmiştir. Meselâ Meğri’ye Fethiye ve ona bağlı Papas’a İzzeddin, Manastır’a ise Kınalı adlarının verilmesi 1332 (1914)’dedir. Değişen adlardan bir kısmı –yukarıda da işaret edildiği gibi– antik çağlardaki isimlerin Türk telâffuzuna uydurulmuş şekilleridir. Ancak büyük şehirler dışındaki yerleşme yerlerinde buna uyulduğu pek söylene-
mez. Meselâ, Büyük Menderes bölgesinde Myus Avşar’a, Miletos Balat’a, Priene Güllübahçe’ye, Tralles Aydın’a, Alinda Değirmencidere (Karpuzlu)’ye, Nysa Eskihisar (Sultanhisar)’a, Ortosia Yenipazar’a, Alabanda Araphisar (Çine)’a dönüştürülmüşlerdir⁷⁴.

Köy isimlerinde yapılan esas değişiklik Cumhuriyet döneminde-
dir. Cumhuriyet devrinde Türkçe olmayan isimlerin değiştirilmesine daha 1925’te başlanmış; fakat bu tarihteki çok sınırlı kalmıştır. Asıl değişiklikler 1950’li yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Aslında bu değişiklikler, genelde 1940’lı yıllarda yayınlanan 8589 sayılı genelgeye dayanmaktadır. Burada gâye “yabancı dil ve köklerden gelen ve kullanılmasında büyük karışıklığa yol açan yerleşme yerleri ile tabii yer adlarının Türkçe adlarla değiştirilme-

⁶⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 70’ten naklen Kütükoğlu, *Çeşme*, s. 43.

⁷⁰ *TT*, nr. 148, s. 133.

⁷¹ *TT*, nr. 537, s. 135.

⁷² *TT*, nr. 148, s. 66; *TT*, nr. 537, s. 63.

⁷³ *TT*, nr. 47, s. 222; *TT*, nr. 61, s. 294; *KK4*, nr. 110, s. 114b.

⁷⁴ Göney, *a.g.e.*, s. 273. Bunlardan Araphisarı 1957’den sonra Doğanhisarı olarak değiştirilmiştir. *Köylerimiz* 1968.

si"dir. Genelgeyi takiben valiliklerce değiştirilmesi gereken isimlerin tesbiti yoluna gidilmeye başlanmışsa da uygulanması II. Dünya Savaşı dolayısıyla 1950'lere kadar gerçekleştirilememiştir. 1949'da İl İdaresi Kanunu çıkarıldıktan sonra isim değiştirme kanûnî bir veche kazanmış; fakat tatbikatına başlanması 1957 yılını bulmuştur. Bu tarihte kurulan "Ad Değiştirme İhtisas Kurulu"nun çalışmaları aralıklı olarak 1978'e kadar sürmüştü ve 28.000 kadar köy adı değiştirilmiştir⁷⁵. Gerçekten İçişleri Bakanlığı'nca yayınlanan 1946 ve 1967'deki köy adlarını gösteren kitaplar değişikliklerin büyük kısmının bu iki tarih arasında yapılmış olduğunu ortaya koymaktadır. 1967-68'e kadar yapılan değişiklikleri ihtiva eden 1968 tarihli *Köylerimiz*'in girişinde değişikliklerin 7367 sayılı kanun ile yapıldığına da işaret edilmektedir.

Ancak, bu tarihte bazı tarihî adların da değiştirilmesi yoluna gidildiği görüldüğünden tatbikat, bir süre kesintiye uğramış, ancak 1983'de yeniden değiştirilme faaliyetine başlanmıştır⁷⁶.

1957 komisyonu tarafından değiştirilen isimler arasında Tavas'a bağlı olan *Muğlasun Gümüşdere* ve *Nikofer/Nihfer Büyükkonak*, Muğla'ya bağlı olan *Valanya/Belanya Göktepe*, İzmir'e bağlı olan *Kesri Özdere*, Tavas'a bağlı olan *Kesre Esençay* adlarını almışlardır⁷⁷.

Muğla'nın Eşen Kazası'na bağlı *Farilya Uzunyurt*⁷⁸,
Mesevli'de *Nefs-i Mesevli Çayboyu*⁷⁹,
Eski Düğger, bugünkü Fethiye Kazası'nda *Zeyve Güneşli*⁸⁰, eski Eşen yeni
adıyla Fethiye Kazası'nda *Girdav Alaçat*⁸¹
*Kesteb Eşen*⁸²,
Köyceğiz'de *Kerteli Narlı*⁸³,
Milas'da *Tekfurderesi Ekindere*⁸⁴,
*Tekfuranbarı Ekinanbarı*⁸⁵,

⁷⁵ Harun Tunçel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X/2 (Elazığ 2000), 23-34'de yer adları üzerine yapılan çalışmalarla ilgili yayınlar verilmiştir.

⁷⁶ Tunçel, gös.yer.

⁷⁷ Bu köyler, 1946'da eski isimleriyle, 1968'de ise isimleri değişmiş olarak görünmektedir.

⁷⁸ *Köylerimiz* 1968, s. 530, 651

⁷⁹ *a.g.e.*, s. 138

⁸⁰ *a.g.e.*, s. 249, 787

⁸¹ *a.g.e.*, s. 31, 659

⁸² *a.g.e.*, s. 216, 699

⁸³ *a.g.e.*, s. 419

⁸⁴ *a.g.e.*, s. 202

Bodrum'da *Faralya Gündoğan*⁸⁶, *Müsgebi Ortakent*⁸⁷;
Marmaris'de *Fanayit Taşlıca*⁸⁸,
Muğla'nın Milas Kazası'nda *Varvil Dörttepe*'ye⁸⁹ çevrilmişlerdir.

Seferihisar'ın *İpsili Köyü Doğanbey*⁹⁰, İzmir'in *Trianda Köyü Ayrancılar*⁹¹, Bursa'nın Mudanya Kazası'na bağlı zeytiniyle meşhur *Tirilye* ise *Zeytinbağı* olarak adlandırılmışlardır⁹².

Değişikliğe uğratan isimler –yukarıda da işaret edildiği gibi– yalnız Türk hakimiyetinden önceki yerleşim yerlerinin adları veya Osmanlı döneminde aynen muhafaza edilen İmparatorluk bünyesindeki çeşitli ırklara mensub topluluklarca verilen isimlerin değiştirilmesiyle sınırlı kalmamıştır. Türkçe isimlerle de şuursuzca oynanmıştır. Bu, yöre halkının isteğiyle olduğu gibi idarecilerin tasarruflarından da kaynaklanmıştır.

Mesevli'deki *Belyolu*'na *Çamyayla*⁹³, Milâs'daki *Sepeçiler*'e *İçmeler*⁹⁴, Tavas'daki *Sarıyar*'a *Narlı, Tilkili*'ye *Altınova* isimleri verilmiştir. Daha da garibi, Adnan Menderes'in hatırasını canlandırmak için olacak, İzmir Cumaovası Havaalanı'nın ismiyle beraber kazanın Türkçe *Cumaovası* adı da 3 Haziran 1988'de *Menderes*⁹⁵ olarak değiştirilmiştir. Halbuki bu ismin tarihî bir geçmişi vardır. Aslında Cumaovası ismi tarihî olduğu kadar da son derecede mânâlıdır. Zirâ XVI. yüzyılda burada bir köy değil yaya çiftlikleri ve bu asırda Kâsım Paşa tarafından yaptırılmış⁹⁶ bir cuma camii vardır; cuma günleri –hâlâ devam eden– bir pazar kurulur. Civar köylerdeki halk, bu pazara mal getirip satar ve karşılığında mamûl maddeler satın alır; cuma namazını kılıp

⁸⁵ a.g.e, s. 202

⁸⁶ a.g.e, s. 247, 651

⁸⁷ a.g.e, s. 428, 730

⁸⁸ *Mülki İdareler*, s. 608'de köyün adı Taşlıca olarak geçmekte, parantez içinde eski adı Fenaket olarak gösterilmektedir ki büyük bir ihtimalle 1957'deki değişenler arasındadır. *Köylerimiz* 1968, s. 503, 651

⁸⁹ *Köylerimiz*, 1968, s. 193, 777

⁹⁰ a.g.e, s. 186

⁹¹ a.g.e, s. 62

⁹² Selma Akay Ertürk, "Zeytinbağı (Tirilye)'nda Turizm İmkânları", İ.Ü. *Coğrafya Dergisi*, sayı 19 (2009), s. 4-5'de isim değişikliğinin 1963'de yapıldığını yazmaktadır. Kendisinden aldığımız bilgiye göre, değişikliğin 1963 yılında yapıldığı, nüfus sayımları kayıtlarından çıkarılmıştır. *Köylerimiz*, 1968, s. 770.

⁹³ *Belyolu, Mahalli İdareler*, s. 609'da Bellibol şeklinde olup yeni adı olan Çamyayla olarak kayıtlıdır. Buna göre 57 de değişime yapılmış demektir.

⁹⁴ *Köylerimiz*, 1968.

⁹⁵ www.menderes.bel.tr/ilcemiz.

⁹⁶ Kütükoğlu, İzmir, s. 237, 241

geri dönerdi. İkinci bir husus “menderes” kelimesinin menşenin Türkçe olmayışıdır. Kelime, her ne kadar Türkçeleşmişse de bir taraftan grek, lâtin, vs. menşeli isimler değiştirilirken diğer taraftan Türkçe bir ismin yerine yabancı menşeli bir isim konması son derece garibdir. Bu hata devam ettirilirse, belki de bir nesil sonra eski adı tamamen unutulacak sadece tarihi kayıtlara dayanılarak yapılmış araştırmalarda kalacaktır.

93 Harbi adıyla anılan 1877-78 savaşını müteakıb gelen göçmenler çoğunlukla Ege Bölgesine yerleştirilmiş ve yeni kurulan köylere de Sultan II.Abdülhamid'e izâfeten “Hamidiye” adı verilmişti. Cumhuriyet devrinde bu köylerin adlarının değiştirilmesi yoluna gidilmiş; fakat bu arada İzmir'in Bornova Kazası'na bağlı bir cemaat yerleşmesi olan Hamidlü Köyü⁹⁷ de diğerleri gibi Sultan Abdülhamid tarafından kurulan köylerden sanılmış olacak ki, adı Doğanlar'a değiştirilmiştir⁹⁸. Bu arada Çepni, Çavuldur gibi Oğuz boylarına âit adlardan bir kısmının da yabancı menşeli sanılarak değiştirilmiş olduğu unutulmamalıdır.

Bazı köy isimleri ora halkının isteği ile değiştirildiği halde bazılarında bunun tam tersi olmaktadır. Meselâ Tavas'ın Nikfer Köyü'nün adı önce Konak'a çevrilmiş; fakat postada İzmir ve Malatya'daki “Konak”larla karıştığı için başına “büyük” sıfatının ilâvesiyle “Büyükkonak” yapılmıştır. Ne var ki, buranın özel bir dokuması olduğu ve bunun ihraç malları arasında yer aldığı gerekçesiyle halk, bu isim değişikliğinden hoşlanmamış ve eski adının verilmesi hususunda teşebbüslerde bulunmuş, lâkin sonuç alamamıştır. İzmir'in Gümüldür'ü ise, bu konuda daha şanslı çıkmış, eski ismini tekrar kazanabilmiştir⁹⁹.

Bunların tam aksi örnekler ise pek çoktur. Meselâ, Tavas Kazası'nda derin bir vadide kurulan ve toprağının rengi dolayısıyla “Sarıyar” adı verilen köyün adı Narlı'ya değiştirilmiştir. Bu bölgede yaşayan bazı kimseler dahi Sarıyar isminden artık haberdar değildir.

Etrafındaki bazı kazalarla birleştirilen Meğri'ye “Fethiye” adı verilmiştir ve artık kimse buranın eski adını kullanmamaktadır.

Bunun gibi daha pek çok örnek vardır.

⁹⁷ Kütükoğlu, “Cemaat Adı Taşıyan Köyler”, s. 63; ayn.yzr, *İzmir*, s. 63.

⁹⁸ 1928'de köyün adı hâlâ Hamidlü'dür. *Köylerimiz*, İstanbul 1928, s. 242. 1933'te Doğanlar (Hamidiye) şeklinde girmiştir.

⁹⁹ Bunlar, bölgelerde yaptığımız araştırmalardan elde edilen bilgilerdir.

4. İdâri Teşkilât ve İsimlerindeki Değişiklikler

a. Mahalle Adları

XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde bütün şehir ve kasaba merkezlerinde mahalle ayırımı yapılmamıştır. Meselâ Çeşme kaza merkezi olduğu halde köy statüsünde görünmektedir. Nefs-i Tavas'da da mahalle ayırımına rastlanmaz. XIX. yüzyıl nüfus ve temettü defterlerinde bile durum aynıdır. XVI. yüzyılda mahalle ayırımı görülen Çeşme'ye bağlı Sivrihisar/Seferihisar'da ise bu asrın başı ile sonu arasında bile farklılık vardır. Beş mahalleden dördü şöyledir: Mescid-i Fenârîzâde, Cami, Kebeci/Çırapazarı ve Hıdırlık. XVI. yüzyıldaki ilk tahrirdeki Mescid-i Yeniceoğlu ismi ise ikincide görülmez; bunun yerine Topraklık adlı bir mahalleye rastlanır. İlk tahrirde Kebeci Mahallesi'nin iki ismi kaydedilmesine rağmen Yeniceoğlu'nda böyle bir kayıt bulunmamakla beraber bu mahallenin ikinci adının Topraklık olduğu düşünülebilir.

Seferihisar'ın günümüzde de beş mahallesi olmakla birlikte bunlardan sadece Cami ve Hıdırlık eski isimlerini korumuşlardır. Mahallelerden biri Turabiye adını taşır. "Turab"ın ayak basılan yer, toprak mânâlarına geldiği düşünüldükte Topraklık Mahallesi'nin isminin "Turabiye" şekline girmiş olması pek mümkün görünmektedir¹⁰⁰.

Mahalle ayırımı olup değişikliğe uğradığını tesbit ettiğimiz diğer bir kasaba Bodrum'dur. 1830'da Bodrum'un dokuz mahallesi vardır. Bunlar Çarşı, Eski Çeşme, Tepecik, Kisrelik, Kilerlik, Tersane, Türkkuysu, Umrukça ve Yeniköy'dür¹⁰¹. Bugün bunlardan Kisrelik, Kilerlik ve Tersane mahallelerine rastlayamıyoruz¹⁰². Eskiçeşme Mahallesi ise kapladığı alan dolayısıyla olacak üçe bölünmüştür. Bir parçası eski adını muhafaza ederken diğerleri Cevat Şakir ve Gümbet adlarıyla anılmaktadır. Kilerlik ve Kisrelik mahallelerinin yerlerini tesbit etmek mümkün olamamışsa da günümüze sadece kapısı kalan Osmanlı Tersanesi'nin mevkii belli olup bugün yat limanı olan yerdedir¹⁰³. Tersane Mahallesi de bunun civarında olmalıdır.

¹⁰⁰ Osmanlının son zamanlarında Burunova'nın Burunâbâd, Sarıova'nın Sarıâbâd, Eşekli'nin Merkebli gibi değişikliklere uğratıldığı düşünüldükte Topraklık'ın da Turabiye haline girmiş olması akla pek yakın gelmektedir (Çeşme, s. 35, not 8. ve Seferihisar plânı, s.36).

¹⁰¹ *Menteşe Sancağı Nüfus Tahrir Defteri*, Kepeci, nr. 6305m, s. 138-143. Ayrıca bk. Kütükoğlu, *Menteşe*, s. 22, 25; s.24 Bodrum plânı.

¹⁰² Bodrum Belediyesi Şehir Plânı.

¹⁰³ Günümüze tersanenin sadece kapısı kalmıştır. Yerinde yapılan inceleme.

Büyük bir ihtimalle Eskiçeşme Mahallesi, Tersane Mahallesi buraya katıldıktan sonra üçe bölünmüştür.

b. Sokak Adları

Sokak adlarıyla da oynanmaktadır. Yerli veya yabancı bir devlet büyüğüne cemile yapmak üzere veya ölen bir şahsın hatirasını yaşatmak yahut hayattaki bir şahsın yaptıklarını mükâfatlandırmak için adı bir cadde, meydan veya mahalleye verilmektedir. Bu elbette kabûl görecek bir keyfiyettir ama böyle isim vermeler iskâna yeni açılan yerler için yapılmalı, asırlarca kullanılan, yerleşmiş isimlere dokunulmamalıdır. Zaten bazıları sadece resmî yazışmalarda kalmakta, halk arasında pek tutulmamaktadır. 1960 ihtilâlinden sonra Beyazıt Meydanı'nın adı Hürriyet Meydanı olarak değiştirilmiş; fakat bu sadece otobüs tabelalarında kalmıştır. Yine Karagümrük'teki Löküncüler, Prof. Naci Şensoy Caddesi olarak değiştirilmiştir. Fakat orada yaşayanlar arasında dahi caddenin yeni isminden haberdar olmayanlar vardır. İstanbul'da Osmanlı baruthanesinin bulunduğu alanda yeni bir semt kurulurken buraya Ataköy adı verilmiş, bazı cadde ve sokaklara da Ali Rıza Efendi, Zübeyde Hanım, Makbule Atadan gibi Atatürk'ün yakınlarının ismi konmuş, Cenk Bayırı ise yine bu düşünceyle Conk Bayırı'na çevrilmiştir. Bunların yanında bir ana caddeye de adının Strasburg olduğunu gösteren tabelâ dikilmiştir ki ne semtin, ne de diğer sokaklarının adlarıyla bir yakınlığı yoktur. Yine aynı semtte kavak ağaçlarının fazlalığı dolayısıyla halk tarafından "Kavaklı Park" adı verilen parka yakın bir tarihte "Attila İlhan" adı konmuş ve parka bir de heykeli dikilmiştir. Şüphe yok ki Attila İlhan'ın cumhuriyet devrinin edip ve şairleri arasında mühim bir yeri bulunmaktadır. Ancak burada yerleşmiş bir ismin değiştirilmesi hususunda bir zorlama vardır. Belediyeler bu konularda hassas davranmalıdır.

c. Yerleşme Yerlerinin Değişmesi

Sahillerde olsun iç kısımlarda olsun korsan, haramî ve eşkıyalara karşı can ve mal emniyetinin temin edilemediği eski devirlerde yerleşme yerleri çoğunlukla tepelere kurulurdu. Denizden gelecek saldırılara karşı sahilde, karadan geleceklere karşı ise tepelerde kaleler inşa edilirdi. Meselâ, İzmir'in biri körfezin girişinde Sancakkale¹⁰⁴, diğeri, iç limanda¹⁰⁵ olmak üzere

¹⁰⁴ Sancakkale'nin yapılışı diğer iki kaleden çok sonra XVII. yüzyıldadır. Tafsîlât için bk. Necmi Ülker, "Sancakkale", *Bilim Birlük Başarı*, sayı 36 (İzmir ts. [1982]), 13-17.

¹⁰⁵ Bugün Konak'tan başlayıp Hisarönü'ne kadar devam eden yay içinde kalan kısım iç liman idi. Zamanla dolmuştur. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, İstanbul 1935, s.152,159 (İç liman haritası).

re iki sahil kalesi, bir de tepede, bugün hâlâ mevcut olan, Kadifekale ismi verilen kalesi vardı. Çeşme¹⁰⁶, Foça Bodrum, ve Alanya kaleleri sahilde idi. Ancak Alanya sarp bir yamaç üstüne kurulduğu gibi, diğer sahil kaleleri de sırtlarını bir yamaca dayamışlardır.

Karadaki kalelerde de, etrafın emniyetli olup olmaması çok önemliydi. Bunun için de etraf kontrol edilmeden kale kapıları açılmazdı¹⁰⁷.

Zaman içinde ovaların emniyetli hale gelmesiyle yerleşme yerleri de tepeleri terk ederek ovaya inmişlerdir. Tavas (Kale), Gümüldür, Kesri (Özdere), Karaburun Emirdoğan (Mordoğan) gibi yerleşme yerleri bunlara misâl olarak verilebilir.

Ovada olduğu halde yer değiştiren köylere de rastlanmaktadır. İzmir'in Oğlananası Köyü böyledir. XVI. yüzyıl vakıf defterinde bu köyde bir cuma camii kayıtlıdır. Fakat günümüzdeki cami yeni bir yapıdır. Ayrıca köy sakinleri buranın 1924'de kurulduğunu iddia etmektedirler. Öyle anlaşılıyor ki, yerini ve zamanını tayin edemediğimiz bir tarihte köy yer değiştirmiştir. Zîrâ, yine köylülerin ifadesine göre tarlaların bulunduğu kısımda "Cami Yeri" denilen bir mevki vardır. Bu tesbit, eski köyün o kısımda olduğu, sonra yer değiştirdiğini göstermektedir¹⁰⁸.

Sonuç olarak tarihi coğrafya araştırmacılarının bütün bu hususları göz önünde bulundurarak, büyük bir titizlik içinde çalışmaları icab ettiği ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁶ Bu kale 1478'deki Venedik saldırısının içerlerdeki köylere de çok zarar vermesi üzerine 1509'da inşa edilmişti. Bk. Tuncer Baykara, "Çeşme Kalesi", *Belleten*, LIV/210 (1990), 604.

¹⁰⁷ İbn Batuta, Menteşe bölgesini ziyaret ettiğinde Tavas emirinin etrafı kolaçan ettikten sonra kapıyı açıp hendek üzerindeki köprüyü indirdiğini yazar. (*Tuhfetü'l-nuzzar fi Garibi'l-emsar ve Acibi'l-esfâr* [Seyahatnâme-i İbn Batuta], Mehmed Şerif ter. İstanbul 1333/35, I, 320-321).

¹⁰⁸ Köyün 1924'de kurulduğu iddiası pek de yersiz değildir. XIX. yüzyılda bu bölgede Rum nüfusun artmaya başladığı, 1919-1922 arasındaki işgal sırasında ise birçok köyün tamamen Rumlaştığı bir gerçektir. 1924'deki Türk-Yunan nüfus mübadelesinde buradaki Rumlar Yunanistan'a gitmiş, oradaki Türk nüfus da buraya geldiğinden iki nesil sonraki halk köyün cumhuriyet sonrasında kurulduğunu zannetmektedir. Bu tesbitler 1989'da bölgede yaptığımız araştırmalara dayanmaktadır.

Bibliyografya

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri tasnifi, Selim-i evvel, nr. 8.

Bâb-ı Âsafî, *Defterhane-i Âmire Defterleri (A.DFE)*, nr. 725.

Bâb-ı Defteri, *Mevkufat Kalemî defterleri*, nr. 27823,

Kâmil Kepeci tasnifi *Menteşe Nüfus Defteri*, 6305m.

Maliyeden Müdevver Defterler, nr. 232.

Tapu-Tahrir Defterleri, nr. 8, 47, 61, 129, 148, 176, 238, 337, 537, 538, 700.

Tapu Kadastro Genel Md. (Ankara)

Kuyudu Kadime Arşivi, nr. 110, 167, 302, 571

Kaynak Eserler

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, IX, yayına hazırlayanlar Yücel Dağlı, Seyit Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul 2003. İBN BATUTA, *Tuhfetü'l-nuzzar fi Garibi'l-emsar ve Acibi'l-esfâr [Seyahatnâme-i İbn Batuta]*, Mehmed Şerif ter. I, İstanbul 1333/35.

PİRİ REİS, *Kitab-ı Bahriye*, İstanbul 1935

Dahiliye Vekâleti Mahalli İdare Umum Müdürlüğü, *Köylerimiz*, İstanbul 1933.

İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, *Köylerimiz*, -1 Mart 1968 gününe kadar-, Ankara 1968.

_____, *Köylerimiz 1981*, Ankara 1982.

_____, *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Belediyeler, Köyler*, Ankara 1977.

İncelemeler

AKTEPE, Münir, "Osmanlı'ların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, I/2 (1950), 283-307.

BAYKARA , Tuncer, "Çeşme Kalesi", *Belleten*, LIV/210 (1990), 603-630.

BEYSANOĞLU , Şevket, *Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Âbideleri*, İstanbul 1963.

EREN , Hasan, "Yer Adlarımızın Dili", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1965, s. 155-165..

EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK. Yay., Ankara 1989.

- ERTÜRK, Selma Akay, "Zeytinbağı (Tirilye)'nda Turizm İmkânları", *İ.Ü. Coğrafya Dergisi*, sayı 19 (2009), s. 4-5.
- GEZGİN, İsmail, *Alacaat'tan Alaçatı'ya Rüzgârlı Bir Köyün Hikâyesi*, İstanbul 2007.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Kütahya", *İslâm Ansiklopedisi*, VI (1965), 122-124.
- GÖNEY, Süha, *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul 1975.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, *İndex*, Ankara 2009.
- İŞITMAN, İshak Refet, "Köy Adları Üzerine Bir İrdeleme", *Türk Dil Belleteni*, III. Seri, (1945), 52-61.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, İzmir 2000
- _____, "XVI. Yüzyıl İzmir Kazasında Cemaat Adı Taşıyan Köyler", *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir 2000, s.1-9.
- _____, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, TTK yay., Ankara 2010.
- _____, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, TTK yay., Ankara 2010.
- _____, "Arşiv Belgelerinin Güvenilirliği", *Halil İnalçık Armağanı I. Tarih Araştırmaları*, Ankara 2009, s.105-125.
- ÖZDEĞER, Mehtap, *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2001.
- RAMSAY, W. M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1961.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, Ankara 1972.
- TUNCEL, Metin, "Çanakkale", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII (1989), 197-199.
- _____, "Elazığ", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X (1994), 552-554.
- TUNÇEL, Harun, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X/2 (Elazığ 2000), 23-34.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965.
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerinde Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979.
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.
- ÜLKER, Necmi, "Sancakkale", *Bilim Birlik Başarı*, sayı 36 (İzmir ts. [1982]), 13-17.

Plânlar

Bodrum Belediyesi, Bodrum Şehir plânı. Seferihisar Tapu Kadastro Md.,
Seferihisar plânı, s.36.

İnternet Siteleri

<http://www.asagiduger.com/sehir-isimleri-nereden-geldi.html>.

www.menderes.bel.tr/ilcemiz.

